

האשה ברכיבה כבד על הבהמה יותר מרכיבת האיש, דהאיש נושא עצמו יותר מן האשה, ואינו מכביד על הבהמה כמו האשה, וכנזכר בפוסקים ז"ל. ובודאי דבר זה נאמר על רוב העולם. ונראה דכל אדם הרוכב על הבהמה ואינו רגיל ברכיבה, ויש לו פחד ברכיבה, ודאי מכביד יותר על הבהמה, שאינו נושא את עצמו, ולכן על הרוב האשה מכבדת יותר משום דאינה רגילה והיא מפחדת שמא תפול. גם נראה דכל הרוכב בפסוק רגלים לכאן ולכאן, יהיה כובד גופו קל על הבהמה יותר מן הרוכב אשר רגליו שתיים לצד אחד, כמנהג אירופ"א כעת, שלא תרכב האשה בפסוק רגלים, וכן היה בזמן קדמון. ולכן גבי איש אמר הכתוב 'מרכב' וגבי אשה 'מושב'... (בן יהודע. ע' פ"ק דפסחים).

וע"ע בתורא"ש שמעוברת כבידה יותר מפני שאבריה וראשה כבדים עליה. והדברים מתפרשים גם כן כפי האמור, שהמעוברת אינה מסייעת ברכיבה כמו שאינה מעוברת. וכיוצא בזה מתפרשת סברת 'חזי נושא את עצמו' כאן (ע' בראשונים) ובכ"מ, הגם שמבחינת המשקל היינו הך – אלא שהחי מסייע בתנועותיו ובתגובותיו הטבעיות והרכבתו קלה יותר לנושא.

'אמר אביי: שמע מינה, ביניתא אכרסה תקלה...' – ע' רש"ש; בן יהודע.

דף פ

'פרשא' – הוא המרדע ('מלמד הבקר'); מקל שיש בראשו דרבן או מסמר, שעל ידו מכוונים את הבהמה. והוא מלשון 'כצפעוני יפריש' (משלי כג, לב) – לשון עקיצה ודקירה (רש"י שם; ריטב"א ורבנו יהונתן). ופשיעת אוחו המרדע היא מפני שנעצה בה יותר מדאי והבהילה (מאירי). ודעת האומר שאוחז הכלי פשע, מפני שמצוי בו הפשיעה יותר כאשר מרים את הקנקן והוא מסתבך ונוקף ברגלי הבהמה. ומדובר בכגון שנשמטה הבהמה וברחה מפני רשלנותם זו, ועל ידי כך נשבר הקנקן (עראב"ד). ואמנם יש אומרים שמן הסתם אין פשיעה בשבירת הקנקן אלא מחמת מלאכה הוא (וכן נטה המאירי). ואולם מרש"י משמע שהפשיעה היא בכל חרישה סתם, משום עיוות השורה והיתקלות היתד בסלע. וכן נראה לכאורה מהתוס', שהעמידו משנתנו באוקימתא ולא פירשו באופן שלא פשע. וכן נראה לכאורה מדברי הרמב"ם (שכירות ד, א).

'אמר רבי יוחנן: המוכר פרה לחבירו...' – לא ידעתי למאי הביא כאן מימרא דר' יוחנן, שאין כאן שום שייכות. וצ"ע"ג' (אמת ליעקב).

'היו בה כל המומין הללו, מהו...' – ולא היה אף אחד מהם ניכר – האם היה ללוקח לחוש שאומר אמת או שמא מפני שמפריזו כל כך במומיו, אין אומר כן אלא להשביח מקחו, כאומר ששואה המקח את דמיו אפילו אם היו בו כל אותו מומים (ריטב"א).

'סומכוס אומר משום רבי מאיר סאה לגמל שלשה קבין לחמור' – אבל פחות מכן פטור, שסתם חמור אינו ניזוק בתוספת מועטת (עראב"ן).

ואם תאמר הלא רבי מאיר עצמו סובר (עח) כל המעביר מדעת בעל הבית – גזלן, והלא דעתו על לתך ולא יותר? יש לומר שאינו נחשב כעובר על דעתו בשיעור מועט זה, שבני אדם אינם מקפידים על כך.

ונחלקו הראשונים כשהוסיף בפחות משיעור זה, האם חייב להוסיף לבעלים על שכרו; הרמב"ם פסק (שכירות ד, ו), שמוסיף שכר, והריטב"א כתב (מפי מורו) שאינו מוסיף אלא בשיעור שלשה קבין. ומדבריו יש לסייע לסברא שתוספת מועטת עדיין נחשבת

בכלל דעתו של בעה"ב. [ומהרמב"ם אין להוכיח איפכא, כי אף אם אינו כמעביר י"ל שחייב להוסיף על שכרו שהרי מ"מ ההנהו יותר].

ואולם, אם הבהמה ראויה לשאת לתך, וקבע עמו שלא יוסיף על חצי לתך, והטעינה לתך ומתה – לרבנן פטור שאין תולים לומר שמתה מחמת משאו זה [אלא אם ידוע שמתה מריבוי משא], אלא שחייב לפרוע לו שכר על מה שהוסיף (עפ"י רמב"ן ריטב"א ועוד). אולם לרבי מאיר יתחייב באופן זה.

'אביי אמר קשה כמשאוי תנן, נפחא כי תקלא, ואי מוסיף שלשה קבין חייב'. ואם תאמר: והאיך אפשר לומר כן, והלא גלוי וידוע שהחמור מוליך כפליים תבן מן התבואה?
יש לומר שסובר אביי שכל המשנה ידו על התחטונה, ותולין לו אפילו בדברים שאין דרכן כלל [והולך לטעמו בשומר שפשע ומתה כדרכה – חייב. ואין הלכה כן] (רמב"ן ור"ן. והרשב"א כתב 'וכל זה אינו מספיק).

לכאורה נראה שלא אמר אביי אלא בבעלי חיים, שתוספת הנפח מקשה על הבהמה ומאמצה יותר, אבל בספינה לעולם הקובע הוא המשקל ולא הנפח. ואין מסתבר לומר שהשוו בין נפח למשקל לעולם, משום לא פלוג. אך גם לפי הנחה זו, שיעור התוספת שמתחייב בגללה, לעולם הוא נקבע באחד חלקי שלשים בנפח כדמשמע להלן – שהשוו חכמים מידותיהם.

'רבא אמר: קשה למשאוי תנן, תקלא כי תקלא, ונפחא הוי תוספת...' שיטת רבא ששיעור תוספת נפח שמתחייב עליה, משתנה בהתחשב עם תוספת המשקל, כגון: משאוי חמור – לתך חטין, אם הוסיף ג' קבין חטין – חייב אבל אם העמיס שעורין אינו חייב אלא בתוספת סאה, שאז ישתוו המשקל למשקל החטין. ואם העמיס תבן – אף ביותר מזה. ואמנם, אף על פי כן מבואר בגמרא שכשקבע עמו חטין – חייב בתוספת ג' קבין, וכשקבע עמו שעורין גם כן חייב בתוספת ג' קבין, אע"פ שמשקלם מועט משל חטים. וצ"ל שלא חלקו חכמים וקבעו שיעור תוספת שווה של נפח בכל המינים. (וזה לשון התשב"ץ (ח"ג ק): '...ואפילו הוי תקלא כתקלא תמהו הראשונים ו"ל איך יהיה הנפח תוספת. אלא שהנסיון אמת זה, כמו שהגידו לי עובדי אדמה...').

'ואם הוסיף על משאו – חייב. מאי לאו שלשת קבין' – שכן נראה מתוך הסיפא שמפורש בה ג' קבין, וכקושיא שבסמוך. וכך דרך הגמרא (ריטב"א).

(ע"ב) 'הוא סבור חולשא הוא דנקיט ליה'. ואם תאמר, מכל מקום הוא הטעה את עצמו ולמה יהא זה חייב עליו? יש לומר מפני שהשוכר גרם לו הטעות, שהיה זה סבור שאמר לו אמת ומפני שסמך על פיו ניוזק – הרי זה חציו של השוכר, כדין מראה דינר לשולחני ואמר לו שהוא יפה ונמצא שאינו יפה. וכן כל כיוצא בזה (ריטב"א).

'בההיא הנאה דתפיש ליה אאגריה דלא בעי למיעל ולמיפק אזוזי, הוי עליה שומר שכר'. בארו בתוספות טעם זה: לפי שרוב האומנים עושין מלאכה בבית בעל-הבית ואינם תופסים כלום בשכרם, וזה שעושה בביתו ותפוס בכלי – יש לו יתרון הנאה בכך. [מה שכתבו 'רוב' – לאו דוקא, אלא פעמים כך ופעמים כך ולכן יש להם כאן הנאה יתרה. משמרות כהונה].

אולם נראה שלא הוצרכו לטעם זה אלא למאן דאמר שוכר כשומר חנם, רק לדעתו נצרך החילוק הזה שבין אומן לשוכר, משום 'ההיא הנאה...'. אבל לפי מה שאנו נוקטים שוכר כשומר שכר, אין חילוק אם האומן עושה מלאכתו בביתו או בבית בעל הכלי. כן כתב הש"ך (שו סק"א).

ואולם כמה פוסקים אינם סבורים כן, ולדבריהם גם אליבא דאמת אין האומן נעשה כשומר שכר, ואף לא כ'שומר' בכלל, אלא כשעושה במלאכה ברשותו ולא ברשות הבעלים, שהשמירה מוטלת על הבעלים. (כן שיטת המתנה אפרים; הב"ח והסמ"ע שם).

וכן לפי הטעם המבואר בגמרא 'בההיא הנאה דתפיש ליה אאגריה' – על כרחך שבבית הבעלים פטור. ואף שלא הוצרכו כן אלא למאן דאמר 'שוכר כשומר חנם', כמה ראשונים נקטו טעם זה לעיקר (נמו"י; מרדכי; ראב"ן). הרי שגם מזה נראה כדעת הפוסקים שאינו נעשה כש"ש אלא בביתו (ע' בסמ"ע ופתחי תשובה שם; יד הוד).

רש"י במשנה פירש קבלנים המקבלים עבודה בבתיהם, וכ"ה במאירי. ולשיטת הש"ך – לאו דוקא, ואפשר שנקטו כן משום מאן דאמר כשומר חנם (כידוע, אין דרכו של רש"י בפירושו המשנה לפרש דוקא אליבא דמסקנא והלכתא). וגם במש"כ 'קבלנים' – שיטת הש"ך (שם) שאין חילוק בין קבלן לשכיר יום, דלא כדעת הסמ"ע ששכיר יום כש"ח, ע"ש.

ולהש"ך מדויק לשון התנא 'כל האומנין'. וע' רעק"א וחדושי חת"ס).

ונראה שאף לדעת הש"ך, אין דינו כשומר אלא לפי שהוא תחת ידו של האומן ובהשגחתו, ובעה"ב הלא עסוק בענינים אחרים ולפעמים הולך מביתו, ולכן דעתו בסתמא שהאומן ישמור. אבל כאשר שוהים שניהם יחדיו עם החפץ, גם הש"ך יודה שאין כאן קבלת שמירה, ואפילו כשומר חנם. כן כתב בשו"ת אגרות משה (ח"מ ח"א ע. ובאר באריכות את הוכחת הש"ך מהתוס'). ועל פי זה הורה במעשה שבא לפניו על בעל עגלה שנשכר להוליך קשואין וגם בעל הקשואין נסע עמו, ובדרכם בעגלה נגנבו הקשואין – שמצד הדין נראה שהמנהיג אינו כשומר ופטור. אך מ"מ כתב לפשר קצת כי אולי היה זה במקום שרק בעל העגלה יכל לשמור, והדין משתנה בשינויי המקרים שא"א לעמוד עליהם, ולכן צריך לפשר, אך הרבה יותר לטובת צד בעל העגלה.

דף פא

'הא גמרתיו שומר שכר'. פירוש, כשם שכאן עדיין עומד בחיובו הראשון, כמו כן יש לנו לומר בשואל שכלו ימי השאלה, אפילו ידעו הבעלים שכלו ימי שאלתו, עדיין נשאר זה שואל עליה (תוס' רבנו פרץ). ואף על פי שאמרו להלן שהשואל נעשה שומר שכר לאחר שכלו הימים מפני ההנאה שקבל, ולכאורה יש לומר כן גם באומן ושוכר, שייעשה שומר שכר מפני ההנאה שהיתה לו – צריך לחלק ביניהם, שאין דומה הנאתו של השואל להנאתם של אלו (עפ"י רש"ש).

א. נראה שקושית הרש"ש אינה מוסבת על שאלת הגמרא, כי נראה שהמקשה לא נחית לסברא שהסיקו לבסוף שנעשה ש"ש בההיא הנאה, שאם אכן נחית לכך לא היה מקשה, כי הלא ודאי יש מקום לומר שדין שניהם כשומר שכר מפני אותה הנאה, ותו לא קשה מידי. אלא כוונת הרש"ש להקשות על מסקנת הדין, שב'גמרתיו' דינו כשומר חנם, ואילו בשואל שכלו ימי שאלתו דינו כשומר שכר. ועל כרחנו לחלק ביניהם אליבא דאמת.

ולכאורה יש מקום לחילוק נוסף; על השואל מוטל חיוב החזרה, הלכך כל עוד לא החזיר, הגם שכבר אינו רשאי להשתמש וכלתה שאילתו, לא השלים עדיין כל חובת שאילתו, הלכך הוא שומר שכר מפני הנאת השאילה. משא"כ שומר שכר ואומן שעל הבעלים לבוא לקחת החפץ, אין זה אלא כשומר חנם, שכבר כלתה לגמרי השמירה הראשונה. וצ"ב.

וז"ל הרמב"ם (שאיילה ופקדון ג, ב) 'בד"א בשהחזירה בתוך ימי שאלתה אבל אם החזירה אחר ימי שאלתה הרי זה פטור אם מתה בדרך, שאחר ימי שאלתה יצאת מדין שאילה והרי הוא כשומר שכר'. מדיק לשונו משמע שאם מתה בבית השואל חייב גם לאחר ימי השאילה, ודלא כרש"י. ויתכן לבאר לפי הסברא האמורה, שעדיין לא כלתה שאילתו לענין חיוביו כל עוד לא מקיים חובתו

הוסיף משאות באמצע הדרך (והתנה מתחילה ליתן בתוכה כאשר יחפוץ, והשכר לפי חשבון המשאות. רש"י) – אין לו עליו אלא תרעומת, משום שינוי הדעת (הייתי סבור ללכת מהר ולחזור מהר) או גם משום חבלים יתרים (שצריך לקנות ביוקר באותו מקום, שכשהספינה כבדה יותר צריך להפליגה לאמצע הנהר וזקוק לחבלים ארוכים). כן פרש"י.

התוס' חולקים על פירוש זה, הלא טוב לו שמרויה על כל תוספת משא. ונקטו כפר"ח שמוכר סחורתו שבספינה לאחר, ויש למשכיר תרעומת על שינוי השוכר ועל החלפת כלי האנשים. וכן פירש הר"ף.

ב. השוכר את החמור לרכוב עליו –

שוכר מניה עליו כסותו (שצריך ללבוש במקום יעדו (ריטב"א). ור"ח גורס: כסתו, שמניה למראשותיו), לגינתו (= כלי שתיה) ומזונות של אותה הדרך. מכאן ואילך חמר מעכב עליו. ואף לשאת מזונותיו לצורך הדרך חזרה יכול לעכב, הגם שיצטרך זה לקנות ביוקר (ה"ר יהונתן).

חמר מניה עליו שעורים ותבן (למאכל החמור) ומזונותיו של אותו היום – מכאן ואילך שוכר מעכב עליו. פירש רב פפא, בשמצוי לטרוח ולקנות מזונות במלון הלילה; חמר דרכו לטרוח ולקנות, הלכך שוכר מעכב עליו במזונות של יום מחר (גם אם יצטרך לקנות ביוקר. ה"ר יהונתן). שוכר אין דרכו בכך הלכך רשאי להניח מזונות כל אותה הדרך.

ואם דרכו של השוכר לטרוח – דינו כחמר (ריטב"א). וכל אלו הדברים בשוכר סתם ובמקום שאין מנהג ידוע, אבל במקום שיש מנהג – הכל לפי המנהג (רמב"ם ה,ח).

ג. השוכר את החמור לרכוב עליו איש – לא תרכב אשה. אשה – רוכב עליה איש. ואשה בין גדולה בין קטנה (וכן באיש, פשוט שבין גדול בין קטן, ולא הוצרך לומר אלא בנשים שאין מצוי הדבר כל כך כבאנשים. תוס'). ואפילו מעוברת ואפילו מניקה (עם תינוקה), וכן מעוברת שהיא מניקה (רב פפא). אעפ"י שאם שכר לאיש לא תרכב אשה – אם רכבה ומת החמור – פטור (רמב"ן פ. ריטב"א ועוד). ויש מצדדים לחייב (ע' מ"מ שכירות ד,ה בדעת הרמב"ם; רמ"א שח,א).

דף פ

קצג. שני פועלים שהיו חורשים, אחד מכון הפרה לתלמיה ואחד נועץ היתד במחרשה, ונשבר – מי חייב?

שנים שהיו חורשים ונשבר הקנקן (יתד המחרשה. ויש אומרים העץ שתקוע בו היתד), רב פפא אמר: האוחז במרדע לכוון הפרה – משלם (שלא כיוונה כהוגן, ועל ידי עוות השורה נשבר. רש"י). רב שישא בריה דרב אידי אמר: אוחז הכלי משלם (שהעמיק יותר מדי).

והלכה שאוחז הכלי משלם. ואם הקרקע מוחזקת בטרשים ואבנים (הרמב"ם פירש שעשויה מעלות מעלות) – שניהם משלמים (שהיה להם להזהר מאד, ובעיוות מועט של אחד מהם נשבר. והוי דבר המוטל בספק (רש"י). והתוס' פירשו שאין זה ספק [שא"כ היו שניהם פטורים, לחכמים החולקים על סומכוס] אלא שניהם פשעו שהיה לכל אחד ליתן לב על חברו כמו על עצמו ולהזהירו, ומאחר ולא הזהיר פשעו).

יש אומרים שבסתם אין זו פשיעה, כי מחמת מלאכה נשבר, אלא מדובר באופנים מסוימים כגון שנשמטה הפרה מחמתם וברחה (עראב"ד ומאירי).

קצד. מוכר המונה בפני הלוקח כמה מומים ופגמים במקח, ולאחר זמן נמצא בחפץ אחד מאותם מומים שמנה, והשאר אינם אמת – האם יש ללוקח טענת 'מקח טעות'?

אמר רבי יוחנן: המוכר פרה לחבירו ואמר לו פרה זו נגחנית היא נשכנית היא בעטנית היא רבצנית היא; אם נמצא בה מום אחד (כגרש"י. והרי"ף גרס: 'אחר') מאלו – הרי זה מקח טעות. שיכול הלוקח לומר: כשם שהמומים הגלויים שמנית ראיתי שאינם אמת, כך הייתי סבור שבכולם אתה משקר, ואומר כן כדי להשליך מעליך כל תרעומת. ואולם אם פירש את המום האמיתי ואמר לו על מום נוסף – אין זה מקח טעות, כיון שפירט מום זה לבדו, היה לו לבדוק.

אם היו בה כל אותם מומין שמנה (וזה אינו מקפיד אלא על האחד, וטוען כסבור הייתי שמגזום) – הסיקו שאין זה מקח טעות.

א. בתוספתא משמע שאם הזכיר לו שני מומים, ואחד מהם אמת – אין זה מקח טעות, ורק כאשר

מסנף את המום בין הרבה מומים, הרי זה מקח טעות (תוס'). ולפי"ז צ"ל שהחידוש ב'מום זה ומום אחר' אעפ"י שאומר לו שיש בה מומים אחרים, מ"מ כיון שהזכיר מום זה אין כאן מקח טעות. וכ"מ מפרש"י ומאירי).

ב. היו בה מקצת מן המומין הגלויים שמנה, ומקצתם לא היו בה – אין זה מקח טעות (עפ"י רמב"ם מכירה טו, ט; ריטב"א).

ג. הראב"ד פירש שנמצא בה מום אחר שלא מנה. ואין אומרים כשם שקיבל עליו כל אותם מומים שהזכיר, ודאי היה מקבל גם אותו המום. ואולם אם היו בה כל המומים הללו והוא יודע זאת – אין כאן מקח טעות, שודאי קיבל עליו גם את זה שלא נאמר לו.

ד. אם לא הזכיר שום מום אלא אמר מומים יש בה – אין זה מקח טעות (הרמ"ך בשיטמ"ק, מרב האי גאון). והרמב"ם (מכירה טו, ו) כתב רק אם פירש המוכר את המום, או שאמר הלוקח כל מום שימצא במקח זה הפוחת דמיו עד כך וכך קבלתי אותו.

קצה. מהם שיעורי העמסת משא שקבעו חכמים לבהמות, לספינות, ולאדם? כמה יוסיף ויתחייב? האם השיעורים נקבעים לפי משקל או לפי נפח, או שניהם?

שיעורי משא שקבעו חכמים: בחמור – לתך חטים (= חצי כור; ט"ו סאה); בגמל – כפול משיעור זה, כור. בספינות: בעריבה (ספינה קטנה) – ט"ו כורים (כפרש"י ש'אדריב' הוא לתך. והרמ"ך כתב שהוא חצי לתך. ולפי"ז שיעור משאה שבעה כורים ומחצה); ספינה סתם – שלשים כור; בורני גדולה – תשעים כור. למשא בכתף האדם – חמש סאין (שלשים קבין).

שיעור התוספת שמתחייב – סומכום אומר משום רבי מאיר: סאה לגמל, שלשה קבין לחמור. מבורא בגמרא שהוא הדין לכל שאר המשאות, חייב בתוספת נפח של אחד חלקי שלשים משיעור המשא שנקבע לאותו דבר.

לדברי אב"י, גם אם מוסיף על משא הבהמה דבר שמשקלו קל מן החטים (כגון שעורים). אך לא דבר קל מאד, כשק של נוצות. עתוס' וש"ר – שיעור התוספת שחייב זהה. ולדברי רבא אינו חייב אלא בתוספת נפח של הדבר הקל (שעורין), בשיעור שישתוו משקלו למשקל הדבר הכבד (החטין).

א. הלכה כרבא (ר"ח, רי"ף, רמב"ם שכירות ד, ד).

שיעור התוספת הוא בנפח, ואילו במשקל אף בפחות מכן חייב. וצריך עיון (הרמ"ך).

והדברים אמורים בין שהתנה במפורש על השיעור, בין בסתם והוסיף אחד משלשים על השיעור הידוע במדינה לאותה בהמה או ספינה – (רמב"ם ד, ו; מאירי).

ב. שכר חמור להביא חצי לתך והוסיף יותר משלש קבין ומת, הואיל וחמור רגיל יכול לשאת לתך – פטור, שאין תולים שמת מחמת המשא בסתם. וכן אם הוסיף על הדרך ששכרו, כל שדרך כל חמור לילך שיעור זה – פטור. אא"כ ידענו שמת מחמת המשא או הדרך (רמב"ן). ויש אומרים שאם המשכיר קצב עמו לשאת 'חצי לתך' – השוכר חייב אם הוסיף, שאומרים בקי הוא בבהמתו שלא תוכל לשאת יותר. ורק כשהשוכר נקב את הכמות אינו חייב אם הוסיף (תלמידי הרשב"א. הובא בחדושי רעק"א).

אף על תוספת משא באדם בר דעת חייב עליה אם ניווק, ואין אומרים היה לו להשליכו – כי סבור חולשה אחזתו (לפי שעה), ועוד מעט יתחזק ויוכל לסבול טורח המשא (ראשונים). או שכופה עצמו לשאת כי סבור שזהו משא כל אדם ורק הוא מחמת חולשתו כבד עליו. ערמב"ם). כן אמר רב אשי. ואביי אמר בשחבטו לאלתר בשעת העמסה. רבא אמר, לענין חיוב השוכר שכר נוסף על תוספת המשא נאמר, ולא לענין תביעת האדם הניזוק.

הלכה כרב אשי (רי"ף). הלכך אין חיוב שכר נוסף על התוספת (רא"ש). ויש סוברים שרב אשי אינו חולק לדינא על רבא, הלכך להלכה יש להוסיף שכר על תוספת המשא, הן באדם הן בבהמה או בספינה (עפ"י רמב"ם ד,ו; שיטה). וכתב הריטב"א שאם הוסיף פחות מהשיעורים הנ"ל פטור מלשלם על התוספת. [הרמ"ך כתב שכן הוא לדעת רבא. ומשמע שלרב אשי משלם על כל תוספת]. ולדעת הרמב"ם והמאירי משלם. (בתורת חיים נקט – אף בדעת הרא"ש – שלעולם משלם על תוספת המשא לפי היחס, אלא שבתוספת החורגת מהשיעורים הנ"ל משלם אגרא יתירא. ולכאור' אין נראה כן מפשט דברי הרמב"ם וש"ר).

קצו. מהו דין האומן באחריות הכלי שנמסר לו; כשומר חנם, שומר שכר או כשוכר?

תנן, כל האומנין שומרי שכר הן. לפי תירוץ אחד בגמרא, אפילו לפי דעת התנא שהשוכר כשומר חנם – אומן שונה, שבאותה הנאה שתופס החפץ אצלו עבור שכרו נעשה עליו כשומר שכר. ולפי תירוץ אחר, תלו דין האומן במחלוקת התנאים אם שוכר דינו כשומר שכר או כשומר חנם, שהרי שניהם, האומן והשוכר, רווחם ושכרם אינו בא עבור השמירה.

א. יש אומרים שלהלכה שהשוכר כשומר-שכר, האומן כש"ש אף בלא הטעם של החזקת הכלי בשכרו (עפ"י משנה למלך שכירות י,ג; ש"ך שו,א. ויתכן שטעם זה אינו נכון להלכה. כן צדד המאירי פא:). ויש אומרים שאף להלכה נצרך הטעם הזה [שאינו דומה לשוכר שהחפץ עצמו משמשו להנאתו]. ולפי זה כאשר הקדים הבעלים ושילם שכרו אין דינו כשומר שכר (עפ"י מהנ"א שומרים מא). אך י"א שהעיקר תלוי בהנאתו מכך שהוא משתכר במלאכתו הלכך אפילו כבר קיבל שכרו דינו כש"ש (עפ"י קצוה"ח שם ועוד).

ב. דעת כמה פוסקים שדין המשנה אמור רק כשמקבלים מלאכה בביתם, אבל עושים בבית בעליו אין כאן קבלת שמירה (עפ"י מהנ"א, ב"ח וסמ"ע שו). ודעת הש"ך והמשל"מ (שכירות י,ג) שאף בבית בעלים הריהם כשומרי שכר. ואף לדבריו נראה דוקא כשהכלי ביד האומן ובהשגחתו, ובעה"ב עוסק בענינים אחרים ולעתים הולך משם, אבל לא כשהוא שוהה עמו עם החפץ (עפ"י אגרות משה חו"מ ח"א ע).

וכן נחלקו הפוסקים האם שכיר-יום דינו כשומר שכר על החפץ שעובר בו, כקבלן (עב"ח שו) או כשומר חנם (פרישה, סמ"ע).

דף פא

קצו. א. שואל שכלו ימי שאלתו – האם עדיין דין שואל עליו להתחייב באונסין?
ב. אומן שגמר מלאכתו והודיע לבעליו 'גמרתיו' – איזה דין יש עליו, כשומר שכר או כשומר חנם? ומה הדין כשאמר 'הבא מעות וטול את שלך'; 'טול את שלך והבא מעות':
ג. הקוצץ דמים על חפץ ומשכו לקנותו, והתנה את קנינו אם ימצא לו מקבלים או קונים, או על מנת לבקרו וכד', ונאנס בידו – האם חייב באחריות?

א. שואל שכלו ימי שאלתו, רפרם בר פפא אמר בשם רב חסדא: פטור מאונסין (אעפ"י שהחפץ בביתו. רש"י. וערמב"ם שאילה ג, ב). ואמר אמימר [וסייעוהו מהברייתא] שיש עליו דין שומר שכר ולא שומר חנם, משום הנאת השאלה שהיתה לו.

אין צריך להודיע לבעלים שנגמרו ימי השאילה, שהרי המשאיל יודע לכמה זמן השאיל (עפ"י רש"י).

וכתב הריטב"א: מסתבר שפקדון שיש בו זמן והגיע זמנו, הרי הוא עליו ש"ש עד שיאמר לבעלים טול את שלך שאיני רוצה לשומרו (צ"ב מדוע נקט 'שומר שכר', ולא 'שומר' סתם, הן בש"ש הן בש"ח. ועו"ק סיים 'וכדאמרינן גבי אומן שאומר גמרתיו' והרי שם דינו כש"ח. ועוד, שם אין הלה יודע מתי גמר משא"כ כאן שידע ימי הפקדון, מדוע צריך שיאמר. ואם היינו מגיחים 'ש"ח' הכל א"ש. והדין מפורש בנתיבות (שו סק"ב) ש"ש שכלו ימי שמירתו אינו שומר שכר).

ב. אומן [או שוכר. ערמב"ן פב: וריטב"א] שגמר מלאכתו והודיע לבעליו 'גמרתיו' – אמרו (על פי דברי רפרם בר פפא) שדינו כשומר חנם.

וכן הלכה (ר"ף ורא"ש). ויש מי שפירש שיטת השאלתות שדינו כשומר שכר (עפ"י העמק שאלה כ).

ולפי לשון ראשונה דלעיל, יש אומרים שדינו כשומר שכר – באותה הנאה שתופס הכלי על שכרו (כ"מ ברמב"ן ותור"פ).

וכן אם אמר 'טול את שלך והבא מעות' (כלומר תלנו שכבר גמרתיו, ואחר שתשאנו לביתך הבא מעות. ערש"י ונמו"י) – כשומר חנם. ואין אומרים סילק עצמו משמירה.

אם אמר בפירוש: טול את שלך – איני רוצה לשומרו. והניחו ולא נטלו – אינו שומר עליו כלל (ריטב"א; ב"י בשם תלמיד רשב"א; מרדכי גטין תכה). וזה אמור בפקדון שאינו לזמן קבוע או שיש בו זמן ועבר זמנו, שאילו בתוך זמנו לאו כל כמיניה לחזור בו ולפטור עצמו משמירה שקיבל על עצמו. מלבד שואל שהרשות בידו להחזיר השאלה בתוך הזמן, בדומה להחזרת חוב תוך הזמן (ריטב"א. וע"ע רשב"א קדושין יג ושו"ע רצג, א. וע' גם בחדושי הר"ן צט. שדן אם השואל יכול לחזור בו משאלתו בתוך הזמן, ומכל מקום ודאי אם רצה להחזיר לרשות בעלים מחזיר, שאין לומר שיהא מחויב לשמור בעל כרחו. רק הנידון הוא אם נאנס בשעת ההחזרה, האם עדיין שואל הוא אם לאו).

אמר: 'הבא מעות וטול את שלך' – שומר שכר, שגילה בדעתו שתופסו כמשכון על שכרו. אפילו פירש שאינו רוצה לשומרו, אך הואיל ויש לו הנאה בתפיסתו הריהו שומר שכר (עסמ"ע שו סק"ד ונתיבות המשפט).